

Клименко М. студ. гр. БП-20
Науковий керівник ст. викладач
Гребеннікова Н. В.
Київський національний
університет
технологій та дизайну

АНТИЧНІ ФІЛОСОФИ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

Основним пріоритетним напрямом розвитку демократичної держави є високий рівень дотримання людських прав, покладених в основу створення усіх державотворчих процесів. Походження розвитку цього поняття сягає античних часів, коли воно зародилося та розпочало свій еволюційний шлях розвитку, з метою забезпечити найкращі умови життя для кожної людини, зберігаючи суспільну рівновагу, рівність, свободу та гідність, визначаючи людину як особливу цінність для держави та права. Проблематикою історичного розвитку поняття прав людини займалися такі науковці, як Ю. Бисага, С. Головатий, Г. Демиденко, Г. Трофанчук, І. Жаровська.

Поняття прав людини почало зароджуватись з часів Давньої Греції, що відображається у філософській думці мислителів цього періоду. Змінювалось сприйняття місця людини у державному та соціальному житті. Такі мислителі, як Геракліт, Платон та Аристотель, сприяли створенню цього поняття ще у античності. У цей період поступально змінювалось розуміння божественного походження держави, законів та справедливості у полісному житті. Людина ставала центром усього буття, зароджувалась ідея рівності, волі, автономії та справедливості

Епікур (341-270 до н.е.) – давньогрецький філософ-матеріаліст, один із найвидатніших послідовників та учень Демокріта. Його вважають творцем основ філософської концепції правового індивідуалізму та лібералізму. Людину філософ вважав центром, але кожна людина у житті повинна відповідати за вибір своєї поведінки. Так мислитель розглядав індивідуальну свободу та певну мінімальну автономію особи, називаючи людину «соціальним атомом». І ставив акценти на такому співжитті людей, щоб вони не заподіювали шкоди один одному.

Ідеї прав людини започатковували і найвідоміші давньоримські філософи, такі як Луцій Анней Сенека (4 до н. е. – 65), Епіктет (50-140 р.) та Марк Аврелій (121–180), яких вважають представниками стоїцизму.

Зокрема Сенека, «виходячи з природного права як загальнообов'язкового і рівного для всіх світового закону, послідовно відстоював ідею духовної свободи і рівності всіх людей» [1, с. 32]. Сенека визначав такі поняття, як доля, закони природи та розум, особливу увагу приділяючи саме долі, яку вважав причиною всіх причин, також відстоював ідею рівності та братерства між людьми, духовної свободи незалежно від їхнього походження.

Епіктет, критикуючи рабство як аморальне і хибне явище, що суперечить природному праву, послідовно відстоював принцип – «чого не бажаєш собі, не бажай і іншим» [2, с. 62]. Мислитель зараховував багатство, славу та інші матеріальні блага до несуттєвих речей. А пріоритетними для людини прагненнями повинні стати моральне удосконалення, добро та справедливість як основні цінності для людини.

Марк Аврелій був імператором, давньоримським філософом-стоїком, його також називають «філософом на троні. Філософ вважав, що в державі повинні бути єдині для всіх закони, поважатися свобода підданих, а управління здійснюватися на засадах рівності та рівноправності всіх громадян [3, с. 173]. Він розглядав державу як «частину космополісу». «Бо хто міг би вказати на який-небудь інший загальний устрій, до якого був би причетний увесь рід людський? Звідси, із цього Граду, і духовний початок у нас, і розумне, і закон» [4, с. 40]. Закони, чинні у державі, повинні були сповідувати рівність для усіх із дотриманням свободи підданих, а люди повинні служити суспільству.

Ще однією визначною постаттю античних часів був Марк Тулій Цицерон (106 до н.е. – 43 до н.е). Він поклав в основу свого учення «поєднання справедливої людини та справедливої держави». За його словами, «якби не було людини, так би мовити, насіння справедливості, не виникало б інших чеснот, ні власне самої держави» [5, с. 49]. Цицерон також сповідував ідею, що закони є рівними для всіх і кожного, держава створена для блага людей, а справедливість є однаковою для кожної людини. «Закон – опора того високого становища, яким ми користуємося у державі, основа свободи, джерело правосуддя: розум, душа, мудрість і сутність держави зосереджені у законах» [6, с. 215]. Цицерон, на противагу Платону та Аристотелю, зосереджувався саме на людині як цінності, а не на полісі, що було притаманно його попередникам, розмірковуючи щодо справедливості із гуманістичним спрямуванням до усього людського. «На цій індивідуалістичній філософській платформі, в свою чергу, виростуть паростки ранньоліберальної думки, яка звільнила людину (не в політичному, але в онтологічному плані – концепція природного стану) також і від уз конкретної спільноти» [7, с. 13].

Найвідоміші праці Цицерона «Про державу» та «Про закони». Філософ розглядав три форми правління. Демократію він вважав відображенням свободи, що панує серед усіх громадян, а монархію та аристократію – виявом мудрого правління, на противагу демократії, обґрунтовуючи це тим, що досягти повної рівності між людьми у демократії видається практично нездійсненним завданням, виокремлюючи це як ваду цієї форми правління. Отже, Цицерон пропонує змішану форму правління, що здатна охопити найкращі риси усіх відомих форм: демократії, аристократії та монархії. Філософ зазначав, що «...найкращою є царська влада, але царську владу перевершить та, яка буде утворена шляхом рівномірного змішання трьох найкращих видів державного устрою. Адже бажано, щоб у державі було щось видатне і царське, щоб

одна частина влади була вручена авторитету провідних людей, а деякі справи були надані думці і волі народу» [8, с. 69]. Цицерон чітко сформував концепт принципу рівності закону для всіх. Цей принцип навіть у ході еволюційного процесу не втратив актуальності, значний історичний розвиток цього поняття став основою складових елементів прав людини, які маємо сьогодні. «Право взагалі і право людини зокрема виникло раніше, ніж будь-який писаний закон» [9, с. 85].

Вважається, що термін «*jus naturale*», тобто природне право, увів саме Цицерон. «При обґрунтуванні права слід виходити із того найвищого закону, що був спільним для всіх віків і що виник раніше будь-якого писаного закону, тобто раніше ніж будь-яка держава взагалі була заснована» [5, с. 163]. Цицерон у своїх працях розглядав два види права: позитивне і природне, зазначаючи, що позитивне право є різним для кожного народу та є певною сукупністю законів, що покликані регулювати відносини визначеного кола осіб, та характеризується певною своєрідністю для кожного іншого народу. Природне ж право, за Цицероном, – це певний метафізичний порядок, притаманний самій природі «Справжній закон – це розумне становище, що відповідає природі, розповсюджується на всіх людей, постійне, вічне, закликає до виконання обов'язку, наказуючи; забороняючи, від злочину відлякує...» [8, с. 23]. Також, за Цицероноюю концепцією, тлумачення природного права виражається у рівності всіх людей та необхідності створення «чесних законів», які здатні забезпечити таку рівність від порушень з боку влади. Цицерон наслідував ідеї стоїків, зокрема Сенеки та Марка Аврелія, у розвитку природного права та в ідеях справедливості, що є незмінною та сталою для людської природи, тим самим висвітлив невіддільність людських природних прав від самої людини.

Історичний початок зародження прав людини сягає античних часів. Такі мислителі, як Аристотель та Платон, заклали фундамент у формування основоположних понять справедливості, рівності, автономії та волі. Епікур проголосив ідеї щодо такого мирного співжиття у соціумі, щоб не завдавати шкоди іншому для загального блага. Сенека продовжував ідею духовної свободи та рівності людей, формуючи засадничі ідеї громадянського суспільства. Марк Аврелій змінив підходи до рабства та започаткував ідею лібералізму, що виявлялася і в епоху його правління. Цицерон акцентував на важливості законів та їх дотримання, що вважалося джерелом правосуддя та самою душею держави. Держава була створена із метою збереження принципу справедливості та рівності усіх перед законом та повинна діяти у інтересах та від імені самого народу.

Література

1. Трофанчук Г. І. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. Київ: Магістр, 2005. - 256 с.
2. Демиденко Г. Г. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. Харків: Консум, 2004. - 432 с.

3. Графский В. Г. История политических и правовых учений. Москва: Велби: Проспект. 2007. - 608 с.
4. Демиденко Г. Г., Петришина О. В. Історія вчень про державу і право. Харків: Право, 2009. - 252 с.
5. Марк Тулій Цицерон. Про державу; Про закони; Про природу богів / пер. з лат. В. Литвинов. Київ: Основи 1988. - 483 с.
6. Цицерон. Диалоги о государстве и законах. Москва, 1966. - 250 с.
7. Канарш Г. Ю. Социальная справедливость: философские концепции и российская ситуация: монография. Москва: Изд-во Москва. гуманитар. ун-та, 2011. - 236 с.
8. Цицерон Марк Туллий. О государстве. Диалоги: О государстве; О законах / [сост.: Веселовский И. Н., Горенштейн В. О., Утченко С. Л.; отв. ред.: Утченко С. Л.]. Москва: Наука, Ладомир, 1994. - 263 с.
9. История политических и правовых учений: учебник для вузов. Изд. 2-е, стереотипное / под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Нерсесянса. Москва. 1998. - 736 с.

Гузь Т. студ. гр.БГР-1-20

Науковий керівник доктор філос. наук,
доц. Сакун А.В.

Київський національний університет
технологій та дизайну

ОСНОВНІ ВИМІРИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Громадянська культура – це сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності.

Однією із ознак громадянської культури є законослухняність, що втілюється у свідомому дотриманні суспільних законів, повазі до прав інших людей, визнанні суспільних авторитетів.

Дослідження громадянської культури є актуальним суспільствознавчим завданням.

Громадянська культура є передусім об'єктом соціально-філософського знання, що постійно поповнюється новими даними у зв'язку з високою соціокультурною динамікою. Проблема взаємовідносин між людиною, суспільством та державою традиційно перебуває у центрі уваги філософів. Аналіз існуючої літератури показує, що у вітчизняній науці на сьогодні ще відсутня цілісна концепція громадянської культури. У більшості праць громадянська культура не є самостійним об'єктом, а розглядається у контексті проблем громадянського суспільства.

У суспільствознавчій традиції феномен громадянського суспільства пов'язаний передусім не з політичними, а із загальнокультурними